

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ادبیات توحیدی

در منابع اصلی پزشکی نیاکان
به عنوان زیربنای "سلامت معنوی"

دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، دانشکده بهداشت

دکتر حسین حاتمی

۱۳۹۸-۹۹

جهان بینی و سبک نگارش نیاکان

الف: خردمندان از دیدگاه قرآن و تعریف ادبیات توحیدی

اُولی الألباب کسانی هستند که در خلقت آسمانها و زمین و چگونگی آمد و شد شب و روز، تفکر و تدبیر نموده آثار حکمت الهی را در سراسر هستی مشاهده کرده عملاً با تمامی حرکات و سکنات و رفتارهای خود به ذکر معبود قادر متعال، پرداخته به هدفدار بودن خلقت، گواهی میدهند...

مقدمه

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَبْصَارِ (١٩٠)

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ
وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا
مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ (١٩١)

(سوره آل عمران)

جهان بینی و سبک نگارش نیاکان

ب - مثال‌هایی از ادبیات توحیدی در متن
برخی از آثار مکتوب خردمندان:

۱ - پروفیسور روپِر (آنا تومیست فرانسوی)

حیات، کار تصادف نبوده و نمی‌تواند باشد. حیات کار فکری
خلاق و مافوق طبیعی یعنی خدا است که بذر آن را در جهانی
که آماده پذیرش حیات بوده، شکوفا کرده است

پروفیسور رویر (کتاب حیات و هدفداری)

حیات، کار تصادف نبوده و نمی تواند باشد.
حیات کار فکری خلاق و مافوق طبیعی یعنی
خدا است که بذر آن را در جهانی که آماده
پذیرش حیات بوده، شکوفا کرده است

ملاً صدرا

نقشه ازلی = حرکت جوهری

جهان بینی و سبک نگارش نیاکان

ب - مثال‌هایی از ادبیات توحیدی در متن برخی از آثار مکتوب خردمندان:

۲ - صدرالمتالهین (ملاصدرا - فیلسوف ایرانی)

طبق نظریه ملاصدرا در تمام پدیده‌های جهان غیر از حرکات معمولی یک حرکت آرام تکاملی نیز وجود دارد که به تدریج آنها را به مراتبی بالاتر از آنچه که فعلاً هستند سوق میدهد و این حرکت به اصطلاح این فیلسوف اسلامی، "حرکت جوهری"، نامیده میشود. یعنی حرکتی که استعداد انجام آن بالقوه در ذات اشیاء وجود دارد.

جهان بینی و سبک نگارش نیاکان

ب - مثال‌هایی از ادبیات توحیدی در متن
برخی از آثار مکتوب خردمندان:

۳ - مولانا جلال‌الدین (مولوی)

۴ - حکیم ابوالقاسم فردوسی

۵ - خواجه عبدالله انصاری

۶ - حافظ

۷ - ابن سینا

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

۳ - مولانا جلال‌الدین (مولوی)

هست با گردنده گرداننده‌ای
بی خداوندی کی آید کی رود
این چنین بی عقلی خودای مهین
یا که بی بنا بگو ای کم هنر
کی بود بی اوستادی خوب کار
یا که بی کاتب؟ بیندیش ای پسر
چون بود بی کاتبی ای متهم
یا بگیراننده داننده ای؟

چون نمی داند دل داننده‌ای
چون نمی‌گویی که روز و شب بخود
گرد معقولات می‌گردی ببین
خانه با بنا بود معقولت—؟
خانه ای با این بزرگی و وقار
خط با کاتب بود معقولت—؟
جیم گوش و عین چشم و میم فم
شمع روشن، بی زگیراننده ای؟

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

۴ - فردوسی

بنا گفتن و گفتن ایزد یکیست
پرستش برین یاد بنیاد کن
هم او یست بر نیکویی رهنمای
ندارد کسی آلت داوری
نخست از خود اندازه باید گرفت
همی نو نمایندت هر روز چهر

سخن هیچ بهتر ز توحید نیست
نخست از جهان آفرین یاد کن
کزویست گردون گردان بپای
جهان پُرشگفتست چون بنگری
که جانت شگفتست و تن هم شگفت
و دیگر که بر سرت گردان سپهر

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

۵ - خواجه عبدالله انصاری

مست توام از جرعه و جام آزادم مرغ توام از دانه و دام آزادم
مقصود من از کعبه و بتخانه تویی تو ورنه من از این هردو مقام آزادم

الهی روزگاری تو را می‌جستم اما خود را می
یافتم، اکنون خود را می‌جویم و تو را می‌یابم

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

۶ - حافظ

بلبل ز شاخ سرو به گلبانگ پهلوی دوش میخواند درس مقامات معنوی
یعنی بیا که آتش موسی نمود گل تا از درخت نکته توحید بشنوی

وَ هَلْ أَتَيْكَ حَدِيثُ مُوسَى
إِذْ رَأَى نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا
إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ
مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجْدُ عَلَى النَّارِ
هُدًى سوره طه

فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَا مُوسَى
أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ
إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

مرور:

- پروفیسور رویر (حیات کار تصادف نیست)
- ملا صدرا (نقشه ازلی = حرکت جوهری)
- مولانا (گردنده و گرداننده)
- فردوسی (گردون گردان)
- حافظ (جلوه حق در درخت)
- سعدی (جلوه حق در برگ درختان سبز)

همه اینها یعنی ادبیات توحیدی

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

مرور:

- پروفیسور رویر (حیات کار تصادف نیست)
- ملا صدرا (نقشه ازلی = حرکت جوهری)
- مولانا (گردنده و گرداننده)
- فردوسی (گردون گردان)
- حافظ (جلوه حق در درخت)
- سعدی (جلوه حق در برگ درختان سبز)
- ابن سینا؟؟
- حکیم جرجانی؟؟

جهان بینی و سبک نگارش نیاکان

ب - مثال‌هایی از ادبیات توحیدی در متن برخی از آثار مکتوب خردمندان:

۷- ابن سینا

ابن سینای خردمند در مقابل هدفداری در خلقت مثانه، سر تعظیم فرود آورده چنین می‌نگارد: 'آفریدگار توانا بدون کمک و یاری هیچ دستیاری کارگاه وجود انسان را چنان با دقت آفریده است که هیچ نقص و خللی در آن وارد نیست . . . به راستی که کسی جز او سزاوار پرستش نمی‌باشد'

ابن سینا (قانون)

- آفریدگار توانا بدون کمک و یاری هیچ دستیاری کارگاه وجود انسان را چنان با دقت آفریده است که هیچ نقص و خللی در آن وارد نیست ♦♦♦ به راستی که کسی جز او سزاوار ستایش نیست

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

ج - یافته‌ها و بحث در کتاب قانون در طب

در آغاز کتاب اول قانون در طب می‌فرماید:

ستایش باد یزدان را که سزاوار ستایش است به سبب
بزرگواریش و کثرت الطافش و درود بر سرور و پیامبر ما
محمد (ص) و دودمان او . . . و پس از نگارش چند سطر
بعنوان مقدمه، چنین ادامه می‌دهد: اگر به یاری یزدان
بزرگ، این کتاب پایان پذیرد، در تعقیب آن کتاب
'اقرابادین' را تالیف می‌کنم . . . اگر خداوند آجل در آجل
مهلتی دهد و سرنوشت مرا یاری کند کوشش دیگری در
این زمینه درپیش دارم

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

ج - یافته‌ها و بحث در کتاب قانون در طب

در آغاز کتاب دوم قانون در طب میفرماید:

سپاس یزدان را، و درود بر بندگان برگزیده او. بعد از ستایش خداوند و درود بر فرستادگان او، این کتاب دومین کتاب از کتبی است که در علم طب نوشته‌ایم

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

ج - یافته‌ها و بحث در کتاب قانون در طب

در آغاز کتاب سوم قانون در طب میفرماید:

سپاس یزدان را و سلام بر بندگان یزدان پرست و درود بر
فرستادگان خدا باد

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

ج - یافته‌ها و بحث در کتاب قانون در طب

در متن کتاب و در ادامه بحث در مورد آناتومی و فیزیولوژی روده‌ها:

خداوند روده‌ها را در تعداد زیاد و دارای پیچ و خم و چنبر زده آفریده است. اگر روده انسان یکی بود یا کوتاهتر از این بود که هست، فاصله میان غذای فروداده از گلو تا معده چندان نبود که انسان از آن بیاساید، غذا چنان سریع به انتهای روده می‌رسید که اندرون همیشه تهی می‌ماند و آدمی پیوسته و بدون وقفه به خوردن غذا اشتغال داشت و درعین حال می‌بایست دائماً مشغول دفع مدفوع باشد.

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

ج - یافته‌ها و بحث در کتاب قانون در طب

در متن کتاب و در ادامه بحث در مورد آناتومی و فیزیولوژی مثانه:

همچنان خداوند بزرگ و خالق بی نظیر برای جابجا کردن آب بی مصرف و دور ریختنی در جسم انسان حوضچه مانندی خلق کرده است. که آب بیرون دادنی، کم کم در آن می ریزد و در وقت لازم همه‌اش یکباره بیرون داده می‌شود، نه اینکه انسان هر لحظه به دفع ادرار سرگرم باشد چنانکه مبتلایان به تکرر ادرار، این حالت را دارند

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

ج - یافته‌ها و بحث در کتاب قانون در طب

در متن کتاب و در ادامه بحث در مورد آناتومی و فیزیولوژی لگن ۱:

ظاهراً میتوان گفت که به هنگام تولد، طبیعت و نیروی تشکیل دهنده جنین به کمک پرورده خود می‌آیند. مفاصل اطراف زهدان را از هم جدا می‌سازند و آن را از هر سو توسعه می‌دهند. در نتیجه چندان گشاد می‌شود که هرگز در غیرحالت زایمان، این گشادی حاصل نمیشود و همین که زهدان از جنین فارغ شد، مفاصل از هم فاصله گرفته به حالت سابق بر می‌گردند و زهدان حالت طبیعی خود را باز می‌یابد.

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

ج - یافته‌ها و بحث در کتاب قانون در طب

در متن کتاب و در ادامه بحث در مورد آناتومی و فیزیولوژی لگن ۲:

اما در حقیقت نباید فراموش کرد که امداد غیبی دست اندر کار است و تنها اراده و مرحمت خداوندی است که فریادرس و مشکل‌گشا است. همان امدادهای غیبی خداوندی است که جنین را در زهدان پرورش داده و راه خروج را به رویش گشوده و تا جنین زنده است و در دنیا پرورش می‌یابد، امداد غیبی خداوندی دستش را گرفته و پا به پا همراه او است، و جنین هیچگاه بر نموگردن و بالیدن خود آگاه نیست

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

ج - یافته‌ها و بحث در کتاب قانون در طب

در متن کتاب و در ادامه بحث در مورد آناتومی و فیزیولوژی نخاع:

”آفریدگار که نامش گرامی است، نخاع را به همان طریق که جویی از چشمه جدا می‌شود از مغز جدا کرد و به بخش‌های زیرین بدن بخشیده تا سهم و حصه اعصابی که در اطراف و اکناف بدن هستند از آن انشعاب برداشته شود و هر یک به تناسب تعادل و پیوستگی با اندام‌ها به سهم خود برسد و از این نظر ستون پشت را برای نخاع به شکل مجرا و گذرگاه محفوظی قرار داد

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

ج - یافته‌ها و بحث در کتاب قانون در طب

یادآور می‌شود که ایشان همواره در سایه استعانت از درگاه الهی و سعی و کوشش شبانه روزی، راه تعلیم و تعلم و پژوهش را پیموده‌اند. آنگونه که خود، در خاطراتش ذکر کرده است خداوند را یار و یاور خود دانسته همواره در حل مشکلات، از او استعانت می‌جسته است. وی در این رابطه می‌فرماید: "هرگاه در مطالعه به مشکلی برمیخوردم که از حل آن عاجز می‌شدم به مسجد می‌رفتم، نماز می‌گزاردم و حل آن مشکل را از مُبدع کل می‌خواستم"

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

حکیم جبرجانی

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

د - یافته‌ها و بحث در کتاب ذخیره خوارزمشاهی

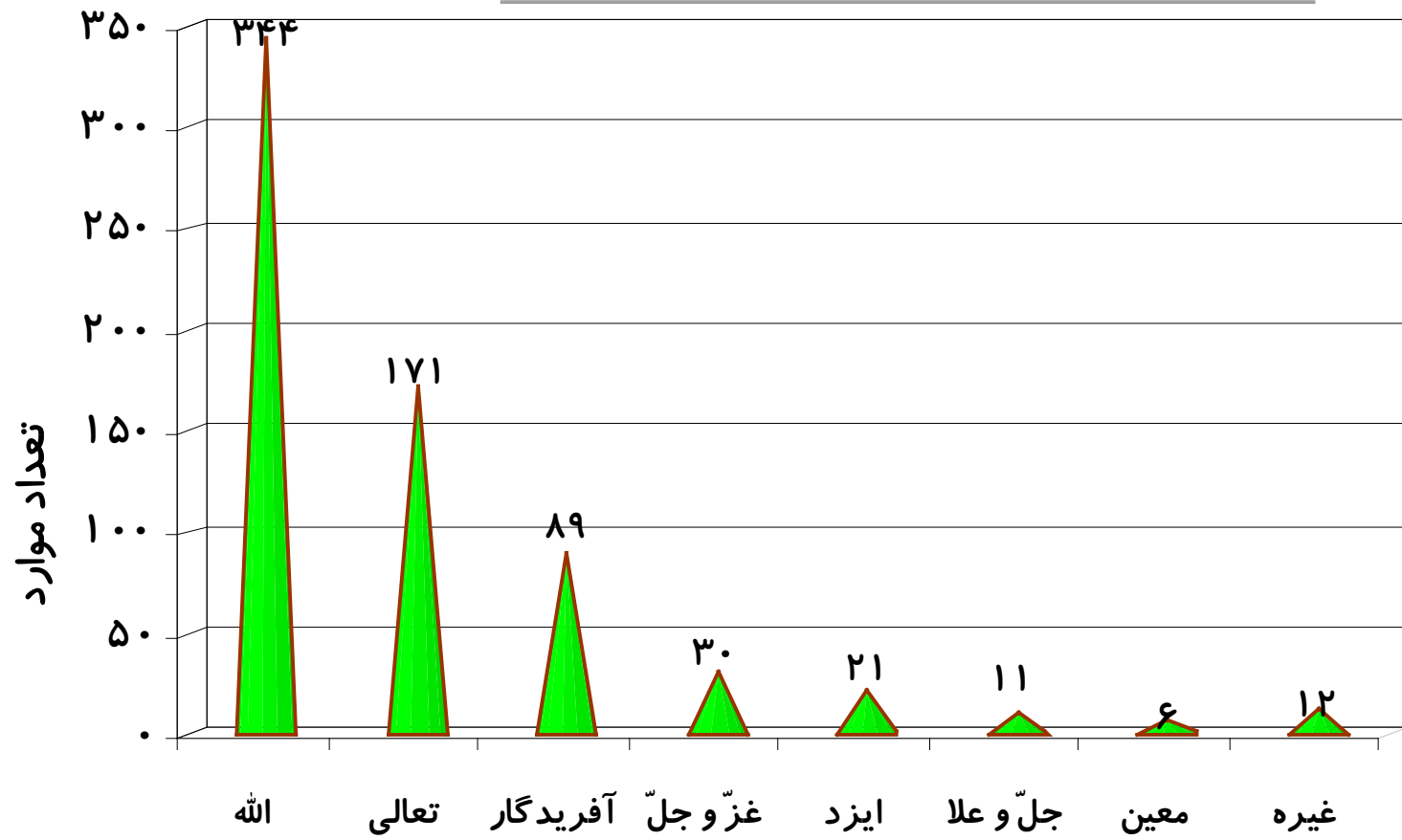
حکیم جرجانی هر ده جلد کتاب ذخیره را با **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** کامل، شروع کرده در آغاز جلد اول بر پیامبر و خانواده او درود می‌فرستد، در آغاز کتاب ششم، دعای پر معنای "**اللَّهُمَّ وَفِقْنَا لِمَا تُحِبُّ وَ تَرْضَى**" (خداوندا ما را در آنچه که مورد رضا و رغبت توست موفق گردان) را بر قلم خود جاری مینماید، در پایان برخی از کتب از اینکه موفق به تالیف آن کتاب شده است بار دیگر خداوند را بر این **حُسْنِ تَوْفِيقِ** می‌ستاید، در سراسر کتاب خود بارها از جمله دعائی "**إِنشَاءَ اللَّهِ**" استفاده نموده،

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

د - یافته‌ها و بحث در کتاب ذخیره خوارزمشاهی

کراراً تقدیر الهی و هدفداری در ساختمان و فعالیت‌های ارگان‌ها را گوشزد کرده به ترتیب نزولی از واژه‌های ذیل، به فراوانی استفاده کرده است: الله، تعالی، آفریدگار، عَزَّوَجَلَّ، ایزد، جَلَّ وَ عَلا، معین، عِزَّاسْمُه، قادر، . . . و پروردگار

د - یافته‌ها و بحث در کتاب ذخیره خوارزمشاهی

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

د - یافته‌ها و بحث در کتاب ذخیره خوارزمشاهی

خواجه ابوعلی سینا رَحِمَهُ اللهُ می‌گوید این سخن نزدیک
من عظیم است یعنی این معنی مرا درست می‌آید و بعد از
این در کتاب معالجات، سخن اندر تَفَرُّقُ الْاِتِّصَالِ به شرح،
گفته شود، این شوالله تعالی

... این سبب‌ها و احوال آن در کتاب سوم که کتاب حفظ
الصحه است یاد کرده آید، انشالله تعالی

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

د - یافته‌ها و بحث در کتاب ذخیره خوارزمشاهی

- خواجه ابوعلی سینا رحمه الله می‌گوید من صواب آن بینم که مُقل حل کنند و آن را به آب مقل بسرشند و اقراص کنند و کسی را که تب، سخت گرم نباشد شاید داد.

... خواجه ابوعلی سینا رَحِمَهُ اللهُ می‌گوید من این نوع نخستین را به نواحی دهستان دیده‌ام رنگ آن به سرخی دارد و بد ماری است و علاج او پس از علاج‌های مشترک، علاج افعی است

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

د - یافته‌ها و بحث در کتاب ذخیره خوارزمشاهی

وی، هدفداری در تقعر کف پاها را این چنین توصیف نموده:
"و کف پای از سوی اندرون تهی کرده و از زمین برداشته،
تا اندر وقت رفتن پایها را سبکتر از زمین بر توان ربود و
بتوان دوید، فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ"

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

د - یافته‌ها و بحث در کتاب ذخیره خوارزمشاهی

ایزد تعالی مهره‌های فرودین را بزرگتر و محکمتر و هرچه بالاتر است کوچکتر و سبکتر آفرید. و چون مهره‌های گردن، خردتر و سبکتر است و گذر نخاع که در آن است فراختر، و این هردو سبب ضعیفی باشد، ایزد جل و علا گوهر این مهره‌ها را صُلْبتر از دیگر مهره‌ها کرد تا هر دو سبب را اندر یافته باشد

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

هـ - یافته‌ها و بحث در اولین و دومین کتب پزشکی به زبان فارسی

مقدمه کتاب ابنیه (الابنیه عن الحقایق الادویه)

سپاس باد یزدان دانا و توانا را که آفریدگار جهان است، و دانندهٔ آشکار و نهان است، و گردانندهٔ چرخ زمان است، و دارندهٔ جانوران است، و آورندهٔ بهار و خزان است، و درود بر محمد مصطفی (ص) که خاتم پیغامبران است، و آفرین بر اصحاب اوی و اهل بیت و گزیدگان اوی و درود بر همهٔ پیغامبران ایزد و همهٔ فرشتگان و همهٔ پاکان که اولیای خدای عزوجل بودند، و خلق را به راستی پند دادند و به یزدان راه نمودند . . . و بساط حق بگسترده‌اند، و آفرین به همهٔ نیکوکاران که از هوای این جهانی پرهیز کردند و توشهٔ آن جهان برداشتند و عمر اندر رضای ایزد بگذاشتند

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

هـ - یافته‌ها و بحث در اولین و دومین کتب پزشکی به زبان فارسی

مقدمه کتاب هدایت المتعلمین

سپاس ایزد را که آفریدگار زمین و آسمان است و آفریدگار هرچه اندرین دو میان است، از معدنی و نباتی و حیوانی بیافرید این چهارگونه خلق را، یعنی آسمانی چون افلاک و ستارگان جنبنده و ناجنبده و آتش و هوا و آب و خاک بیافرید این چیزها را نه از چیز،

فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

و - یافته‌ها و بحث در اولین دایره المعارف اصلی طب سنتی

حکیم عالیقدر، ذکریای رازی

بخش‌های مختلف **کتاب حاوی** را با نام و یاد پروردگار بخشنده
مهربان و درود بر پیامبران الهی آغاز کرده، بیش از ۵۷۰ مرتبه **کلمه**
جلیله الله، بیش از ۲۱۵ بار جمله دعائیه **انشاالله** و . . . را در متن
کتاب به کار برده و بدینوسیله افتخار حضور خود در عالمی که
محضر خداوند است و حضور مبارک خداوند قادر متعال در تمامی
عرصه‌ها و صحنه‌ها را یادآور شده است

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

ز - اهوازی به عنوان نویسنده دومین دایره المعارف طب سنتی

حکیم عالیقدر، علی ابن عباس مجوسی (اهوازی)

دو جلد کتاب **کامل الصناعه** را با نام خداوند بخشنده مهربان و درود بر پیامبران الهی آغاز کرده، در مقدمه جلد اول از خداوند منان به خاطر عقل و خردی که به انسان عنایت کرده است تشکر نموده در متن کتاب بیش از ۲۳۰ بار از کلمه الله استفاده کرده که بیشترین آنها را عبارات **”اگر خدا بخواهد“**، **”خدا داناتر است“** و **”به کمک خداوند“** تشکیل میدهد

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

اهوازی به عنوان نویسنده دومین دایره المعارف طب سنتی

حکیم عالیقدر، علی ابن عباس مجوسی (اهوازی)

وی وصیت‌نامه معروف بقراط را نیز در کتاب خود درج کرده و مطالب دیگری در خصوص اخلاق پزشکی به آن افزوده است. اهوازی در انتهای قسم‌نامه بقراط، بر رعایت "حقوق بیماران" تاکید نموده و می‌افزاید: بر پزشک است که مهربان، پاکدامن، با محبت، دوستدار انتخاب کار خیر، خوش کلام و مردمی باشد و بر مداوا و معالجه بیماران و به ویژه فقرا و مساکین، حریص باشد و در برابر آن انتظار منفعت یا پاداش و جبران را نداشته باشد

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

نتیجه‌گیری:

دریافتیم که هرچند هرکدام از خردمندان شاعر و عارف و عالم، از زاویه‌ای به طبیعت نگاه کرده‌اند ولی نهایتاً یک چیز را دیده‌اند! جلوه جمال حق را! حضور همیشگی پروردگار را، نظارت و مراقبت دائمی وی را! . . . شعرا از زاویه نمودهای عینی و زیبایی‌های طبیعت نگریسته، عرفا از زاویه مسائل ذهنی نگاه کرده و دانشمندان علوم طبیعی نظیر رویر، رازی، اهوازی، ابن سینا . . . و جرجانی از زاویه فیزیولوژی و آناتومی بدن نظاره کرده‌اند ولی ...

مثال‌هایی از ادبیات توحیدی

نتیجه‌گیری:

... ولی همه آن‌ها زیبایی، عظمت، شکوه، نظم و هدفداری در خلقت و جلوه آثار خالق توانا را دیده‌اند و لذا آثار نفیس خود را با بهره‌گیری از اندیشه‌های مذهبی و ادبیات توحیدی، نگاشته و نتایج تحقیقات خود را با رعایت آنچه که امروزه اخلاق در پژوهش می‌نامیم، همراه با پیام خداجویی استدلالی به تمامی انسان‌ها ابلاغ و راه را برای نسل‌های بعدی خود هموار نموده‌اند.

مناجات حكيم جر جاني

الهم وفقنا لها تحب و ترضى

منابع الکترونیکی پزشکی نیاکان:

شامل الحاوی رازی، کامل الصناعه اهوازی، قانون ابن سینا، ذخیره جرجانی و سایر منابع اصلی، تاریخ پزشکی، اوستا، تورات، انجیل، قرآن منظوم ...

۱- **سایت گوگل:** <https://sites.google.com/site/drhatamilibrary6/index-traditional>

توضیح این که برای گشودن سایت گوگل در بعضی از مناطق کشور، نیاز به فیلتر شکن، میباشد! زیرا این سایت، توسط شرکت گوگل در جمهوری اسلامی ایران با محدودیتهایی مواجه است. شما میتوانید در کامپیوترهای شخصی خود اعم از لپتاپ و دسکتاپ، با فعال کردن Browsec در محیط گوگل کروم، این محدودیت را برطرف کنید.

https://t.me/traditional_med

۲- پیام رسان تلگرام:

https://eitaa.com/traditional_med

۳- پیام رسان ایتا:

<https://sapp.ir/tradimed>

۴- پیام رسان سروش: